การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผศ.ดร.โกศล จิตวิรัตน์

บรรยายโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่” (ลูกไก่) รุ่น 7

โดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร่วมกับ

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ระหว่างวันที่ 14-18 สิงหาคม 2560

ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผศ.ดร.โกศล จิตวิรัตน์

บรรยายโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่” (ลูกไก่) รุ่น 7
โดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ร่วมกับ
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ระหว่างวันที่ 14-18 สิงหาคม 2560 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

1. หลักการพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ
3. การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก
4. เทคนิคการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ
5. การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ

- เป็นวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์
- เป็นการอธิบายพฤติกรรมความสัมพันธ์ของคนกับสังคม
- อาจดำเนินไปโดยอิสระ ไม่ต้องประกอบไปกับการวิจัยเชิงปริมาณก็ได้ เพราะถือว่าเป็นการวิจัยอย่างหนึ่ง ที่เน้นการรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณลักษณะ

การวิจัยเชิงคุณภาพ

- นักวิจัยเชิงคุณภาพ **ต้องวิเคราะห์ข้อมูลอย่างอุปมาน (Inductive)** คือ สรุปหลักการจากข้อมูลต่างๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้
- การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการ**หาคำตอบ** ไม่ใช่การทดสอบคำตอบ (ที่ตั้งไว้ก่อน) คำตอบจะได้มา**โดยการพิจารณาภาพรวมซึ่งเกิดจากการนำเอาข้อมูลต่างๆ ในปรากฏการณ์จริงมาพรรณนา**
- นักวิจัยเชิงคุณภาพ ต้องสนใจกับ**วิธีการที่คนในสังคมให้**

หัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ

- เชื่อในหลักการปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology approach)
- ใช้หลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งรากเง้าของข้อมูล (Grounded Theory Approach)
- เน้นทำความเข้าใจและรู้จริง รู้ลึก ละเอียดแบบเป็นองค์รวมทุกมิติ ทุกส่วนของประเด็นเรื่องที่ทำการศึกษา (Holistic)
- ข้อมูลต้องมีคุณภาพ และมีความน่าเชื่อถือว่าถูกต้องตามปรากฏการณ์ ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก สัญลักษณ์ที่พบเห็น เนื้อหาที่บรรยาย ฯลฯ ที่ต้องผ่านการตรวจสอบสามเส้าแล้ว (Triangular Check)
- เน้นหลักการรังสรรค์วิทยา (Constructionism) ในการวิเคราะห์ เพื่อตีความหมาย ปรากฏการณ์ สัญลักษณ์ พฤติกรรม เนื้อหาข้อมูล ฯลฯ ขึ้นมาเป็นข้อค้นพบ แล้วอภิปรายผล

รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. Ethnography/Anthropological research

   การวิจัยเชิงชาติพันธ์วรรณนา/มานุษยวิทยา

2. Biographical research การวิจัยที่เน้นประวัติชีวิตบุคคล

3. Phenomenology research การวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา

4. Grounded Theory research

   การวิจัยเชิงคุณภาพแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล

5. Case Study research

   การวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเฉพาะกรณี

ประเภทการวิจัยเชิงคุณภาพ : แบ่งตามลักษณะการดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยเชิงคุณภาพที่นักวิจัยใช้เวลาเฝ้าสังเกต และมีส่วนร่วม
อยู่กับกลุ่มเป้าหมายเป็นเวลานาน เช่น การฝังตัว ได้แก่
-เชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic/Anthropological Research)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพที่นักวิจัยใช้เวลาน้อยกับกลุ่มเป้าหมาย
แต่ยังคงลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพไว้เกือบทุกประการ ได้แก่
-การวิจัยที่ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Research)
-การวิจัยที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. Holistic and Multi-facet Approach ศึกษาปรากฏการณ์แบบองค์รวม จากหลากหลายแง่มุมเป็นสหวิทยาการ
2. Natural or Field Setting ศึกษาในสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติและบริบทสังคม
3. Intangible Variables ตัวแปร เน้นเกี่ยวกับ ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และความหมาย
4. Human Value เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย
5. In-depth and Long-term Study ศึกษาเจาะลึก ระยะเวลาศึกษายาวนาน
6. Descriptive and Inductive Analysis วิเคราะห์และนำเสนอเป็นลักษณะพรรณนา และบรรยาย

การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

คือ การวางแผนวิจัย โดยนำเอาประเด็นสำคัญเหล่านี้ มาพิจารณา

- สิ่งที่นักวิจัยอยากรู้ (หัวข้อและคำถามวิจัย)
- สิ่งที่ต้องการบรรลุถึง (จุดมุ่งหมาย) และสิ่งที่จะต้องทำ (วัตถุประสงค์) ในการวิจัย
- แนวคิดที่จะใช้เป็นกรอบในการวิจัย (กรอบแนวคิด)
- แหล่งที่จะหาข้อมูลเพื่อตอบ และเครื่องมือที่จะใช้ในการรวบรวมข้อมูล ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย (วิธีการวิจัย)
- แนวทางตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของการวิจัย

ความเชื่อมโยงเชิงปฏิสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ในการออกแบบการวิจัย

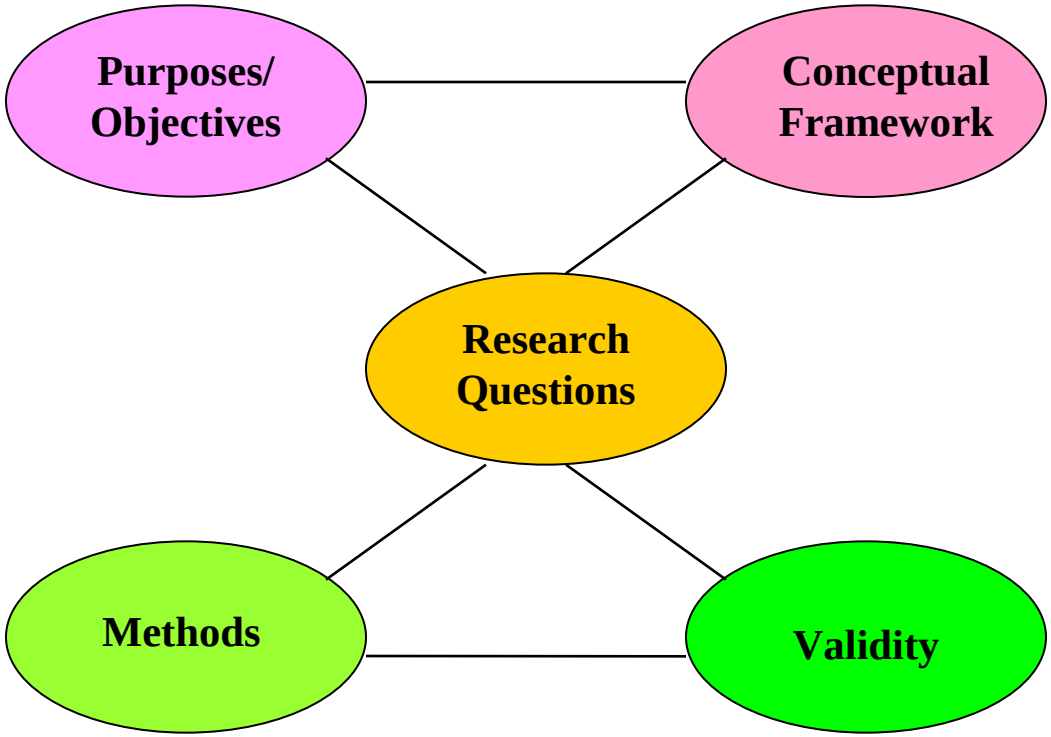

Source: From Maxwell, 1996: P.5

คำถามวิจัย (Research Questions)

- เชิงบรรยาย (Descriptive Question) – เพื่อตอบคำถามประเภท “ใคร” “อะไร” “ที่ไหน” ฯลฯ
- เชิงวิเคราะห์ หรือเชิงอธิบาย (Explanatory, Analytical/ Relationship Questions) - มุ่งหาคำอธิบายด้วยการวิเคราะห์ตรวจสอบความเกี่ยวข้อง/ความสัมพันธ์ หรือตรวจสอบความแตกต่าง (Difference Questions)

การวิจัย 1 เรื่อง แค่ 1-3 คำถามก็มากพอแล้ว/ขึ้นกับบริบทเป็นหลัก

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

- บอกให้ทราบว่า นักวิจัยจะทำความเข้าใจโจทย์การวิจัยที่ตั้งขึ้นนั้นจากมุมมองใด
- ทำหน้าที่เป็นเพียงแนวทาง มากกว่าที่จะเป็นกรอบที่ตายตัว
- กรอบแนวคิดที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม และการคิดกลั่นกรองอย่างรอบคอบ บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะข้อมูลที่ต้องการได้
- นักวิจัยจะเลือกทำการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีกรอบแนวคิด หรือไม่มีก็ได้ - มีทั้งข้อดี และข้อจำกัด

การออกแบบแนวคำถาม ยึดตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

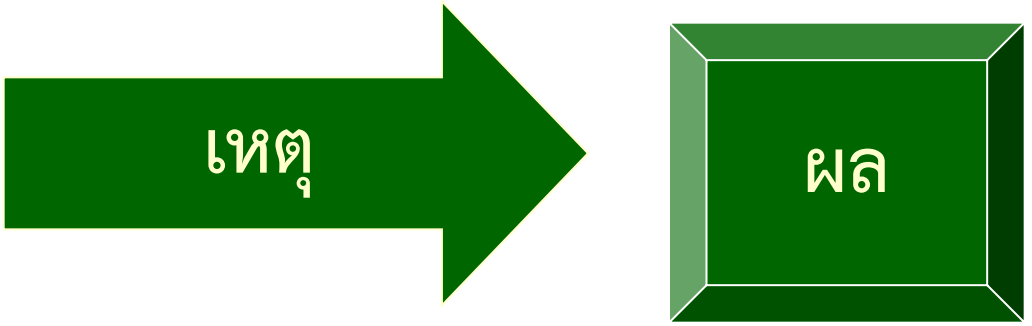

หรือ

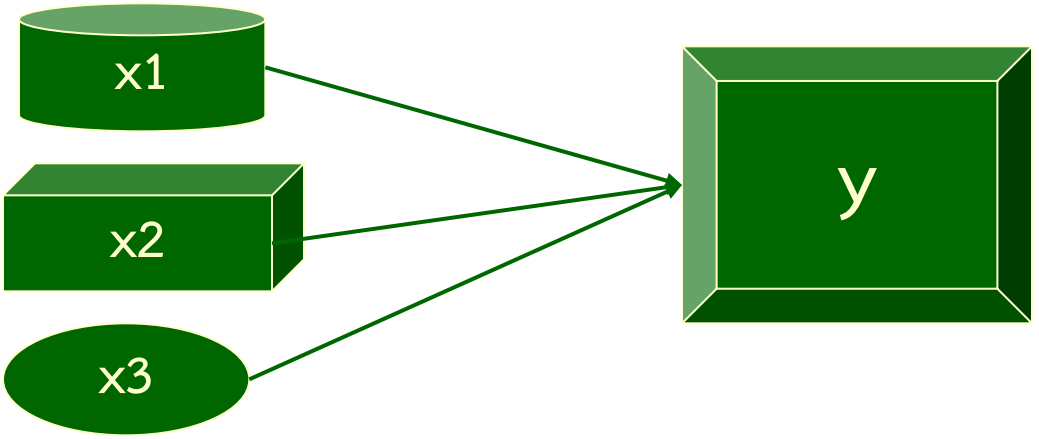

จุดยืนทางกระบวนทัศน์ของวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

- ความจริง (Reality) ทางสังคมและทางพฤติกรรม เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที่มีเพียงหนึ่งเดียว แต่อาจมีได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับบริบท และเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม และไม่จำเป็นต้องเป็นวัตถุวิสัย (Objective)
- การเข้าถึงความจริง จึงอาจทำได้หลายวิธี
- วิธีเข้าถึงความจริงที่ดีที่สุด คือผู้หาความจริง (นักวิจัย) กับผู้เป็นแหล่งของความจริง (กลุ่มตัวอย่างการวิจัย) ซึ่งควรมีความสัมพันธ์แบบไว้วางใจต่อกันก่อน (ความสัมพันธ์ที่ดีมีส่วนสำคัญในความสำเร็จของการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ)

วิธีการในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. การสัมภาษณ์ (Interview)
   - การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
   - การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
     - การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)
     - การสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจเฉพาะ (Focus Interview)
     - การตะล่อมกล่อมเกลา (Probe)
     - การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
     - การสนทนากลุ่มย่อย (Group Interview)
     - การสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion)

วิธีการในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

2. การสังเกต (Observation)
   - สังเกตแบบมีส่วนร่วม
   - สังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม
3. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Search/Written Material)
4. การศึกษาจากเรื่องเล่า (Narrative Approach)
5. การถอดบทเรียน (Lesson Learned)

การลงพื้นที่ภาคสนาม

- การวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นภาคสนาม ไม่มีโครงสร้างคำถามตายตัว
- มีขั้นตอนการลงพื้นที่ ดังนี้

1. เลือกพื้นที่
2. แนะนำตัว
3. สร้างความสัมพันธ์
4. เริ่มทำงาน

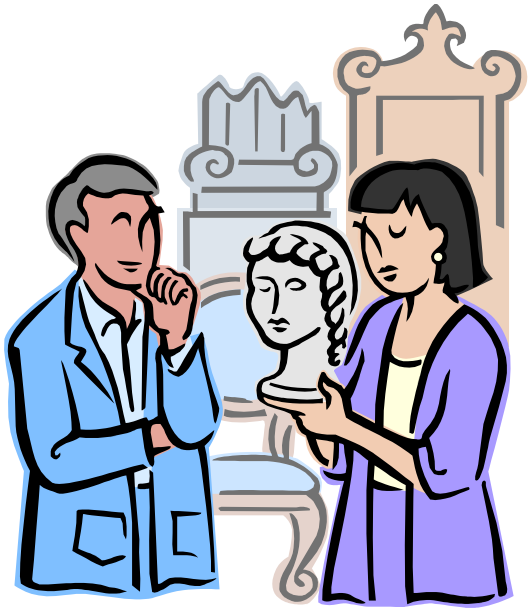

การระบุผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants)

- ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เปรียบประดุจกุญแจไขเข้าสู่ข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งต้องคัดเลือกจากกลุ่มเป้าหมาย
- ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือผู้เป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลในฐานะผู้รู้ ดังนั้นคุณสมบัติการเป็นผู้รู้ คือผู้ที่มีพฤติกรรมที่เราสนใจ หรือ ผู้ที่รับรู้ข้อมูลที่ต้องการ และข้อมูลนั้นต้องทันสมัย ไม่ตกอยู่ภายใต้ความหวาดวิตกใดๆ และพร้อม/เต็มใจที่จะให้ข้อมูล

วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- เลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) / เลือกโดยใช้วิจารณญาณ (Judgment Selection)
- เลือกแบบก้อนหิมะ (Snowball Selection)
- เลือกแบบบังเอิญ (Accidental Selection) / เลือกตามความสะดวก (Convenience Selection)
- เลือกแบบโควตา (Quota Selection)

วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- ต้องมีข้อมูลเบื้องต้นไว้ก่อนว่าจะคุยกับใคร เช่น ผู้ชาย อายุ รายได้ ฯ
- ความเต็มใจที่จะให้ข้อมูล
- Screening Form (แบบเลือกบุคคล)
- จำนวนผู้ให้ข้อมูล ในทางปฏิบัติให้นำเทคนิคสามเส้าของผู้ให้ข้อมูลมาปรับใช้ คือทวีคูณของ 3 จะเป็นกี่เท่าก็ได้ ที่นิยมใช้คือ 4 รอบ 12 คนขึ้นไป ทั้งนี้จะมากแค่ไหนขึ้นอยู่กับเรื่องที่ศึกษาและความยากในการสัมภาษณ์เจาะลึก

เทคนิคการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

- การสังเกต (Observation)
- การสัมภาษณ์ (Interview)
- การสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion)
- การสนทนากลุ่มย่อย (Group Interview or Group Discussion)

การสังเกตในการวิจัยเชิงคุณภาพ

- เน้นการรวบรวมข้อมูลแบบเผชิญหน้ากับแหล่งปรากฏการณ์ด้วยตนเอง
- การเฝ้าดูและการพรรณาปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ ในขณะที่สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามธรรมชาติ
  - *ศึกษาปรากฏการณ์ตามที่มันเกิดขึ้นและเป็นไป ไม่มีการดัดแปลง
  - *บทบาทของนักวิจัย + ดู ฟัง ซักถาม บันทึก
    - +ไม่มีส่วนร่วม ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา (คนนอก)
    - +มีส่วนร่วม (เสมือนว่าเป็นคนใน)
- ควรใช้ควบคู่กับวิธีอื่น เช่น การสัมภาษณ์
- ทักษะที่จำเป็นของนักวิจัย ทักษะในการสังเกต และทักษะในการจดบันทึกอย่างเป็นวัตถุวิสัย (Objective)

สิ่งที่ต้องสังเกต

กรอบการสังเกตของ ลอฟท์แลนด์ (Loftland)

- การกระทำ (Acts)
- แบบแผนการกระทำ (Activities)
- ความหมาย (Meaning)
- ความสัมพันธ์ (Relationship)
- การมีส่วนร่วม (Participation)
- ฉาก และบุคคล (Setting)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

แนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

1. วางแนวทางในการสังเกตล่วงหน้า ว่าจะสังเกตพฤติกรรมอะไรบ้าง อาจกำหนดโดยพฤติกรรมต่างๆ ที่คนอื่นเคยค้นพบมาแล้ว และ/หรือตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องว่าในกลุ่มคนที่เราจะสังเกตมีพฤติกรรมนั้นๆ หรือไม่

2. ต้องมีกรอบแนวทางการวิจัยที่แน่ชัด ว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการค้นหา ซึ่งจะช่วยให้รู้จุดมุ่งหมายในการบันทึกข้อมูล

3. ในขั้นตอนการสังเกต จะสังเกตแบบมีระบบ ซึ่งอาจทำแบบสังเกต หรือตารางเวลาในการสังเกต หรืออาจจะไม่มีตารางสังเกตก็ได้

ตารางเวลาในการสังเกต

โครงการ.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา	กิจกรรม	หมวดกิจกรรม
07.00-07.30		
07.31-08.00		
08.01-09.00		
.....		

แนวทางการสังเกต

กรอบการสังเกต	รายการสังเกต	ผลการสังเกต
กิจกรรม		
วิธีการ		
บรรยากาศ		
การมีส่วนร่วม		
บุคลิกท่าทาง		
ภาพรวม		

การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

- การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือแบบกึ่งโครงสร้าง
  - *คำถามปลายเปิด/ *ยืดหยุ่น
  - *การสัมภาษณ์ดำเนินไปเสมือนเป็นการสนทนาในชีวิตประจำวัน
- ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ
  - *ผู้ให้สัมภาษณ์ (Key informant, Information-rich cases)
  - *ทักษะการสัมภาษณ์ของนักวิจัย และการ “ทำการบ้านอย่างดี” ก่อนการสัมภาษณ์
- มีแนวคำถาม (Interview guidelines)

คุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์เชิงคุณภาพที่ดี

- มีความรู้ลึกและกว้างในเรื่องที่สัมภาษณ์
- ดำเนินการสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบและมีโครงสร้างที่เหมาะสม
- ถามคำถามชัดเจน เข้าใจง่าย
- สุภาพ
- จับประเด็นเก่ง
- เปิดกว้าง สำหรับคำตอบทุกรูปแบบ
- คุมสถานการณ์ในการสัมภาษณ์เก่ง
- เป็นนักฟังที่ดี ฟังอย่างวิพากษ์
- จำเก่ง ตีความเก่ง

ระวัง....การแปลความ การตีความ การขยายความ

การสัมภาษณ์

- จดบันทึกข้อมูล เขียนแบบเรียงความ ระบุวันที่ เวลา สถานที่ กลุ่มคน พฤติกรรมที่สังเกต
- ถ่ายภาพ เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียด และนำเสนอผลงาน
- บันทึกเสียง เพื่อป้องกันการจดบันทึกตกหล่น และน้ำเสียงของผู้ให้ข้อมูลแสดงถึง การรับรู้ความรู้เข้า ความมั่นใจ อารมณ์ ฯลฯ ของผู้ให้สัมภาษณ์

การจดบันทึกเพื่อกันลืม การถ่ายภาพและบันทึกเสียงต้องขออนุญาตก่อน เพราะเป็นจริยธรรมการวิจัยที่ดี

การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลแบบเจาะลึก (In-depth Interview)

เป้าหมายการสัมภาษณ์เจาะลึก

1. ประเด็นที่เป็นตัวแปรตาม ที่เกิดขึ้นซึ่งทราบมาก่อน สอบถามเพื่อค้นหาตัวแปรอิสระ ซึ่งเป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดพฤติกรรม

2. ประเด็นที่เป็นตัวแปรอิสระ ซึ่งทราบมาก่อนจากวรรณกรรม หรือทฤษฎี เตรียมไว้เพื่อถามเจาะว่าเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือตัวแปรตามนั้นไหม

เทคนิคการสัมภาษณ์ส่วนบุคคลแบบเจาะลึก

- ภาษา หัวใจในการสัมภาษณ์แบบเจาะประเด็น คือภาษา ต้องใช้ภาษาเดียวกันผู้ถาม ต้องพูดภาษาที่ผู้ตอบใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว

- ต้องให้ผู้ถูกถามตอบตามสบาย แบบเล่าเรื่อง ต้องไม่ถามจู่จี้ แบบการสอบสวน ไม่รีบเร่ง ไม่เสร็จก็ค่อยมาคุยกันวันหลัง

เทคนิคการสัมภาษณ์ส่วนบุคคลแบบเจาะลึก

- บรรยากาศเป็นส่วนตัว
- เป็นการสื่อความหมายแบบโต้ตอบกันทั้ง 2 ฝ่าย
- ไม่มีคำถามตายตัว
- ถามกี่คน?
  - หยุดเมื่อคำตอบเริ่มเหมือนกันมากขึ้น
  - และสรุปผลได้ในที่สุด

การสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มแบบเจาะจง

- ลักษณะของกลุ่ม มีสมาชิก 10 คนนั่งคุยกัน
  มี 1 คน เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม มี 1 คน เป็นผู้จดบันทึก
- สถานที่นั่งสนทนา ไม่มีเสียง และกลิ่นรบกวน
- ข้อดี ช่วยกันคิดช่วยกันตอบ ได้ข้อมูลละเอียด เพราะความคิด ได้เกิดขึ้นตลอด เหมือนแผ่นกรอง 8 แผ่นช่วยกันกรองข้อมูล
- ข้อเสีย หาคนเข้ากลุ่มยาก ความจำไม่แม่นตรง

ผังการนั่ง และการเคลื่อนไหวในวงสนทนากลุ่ม

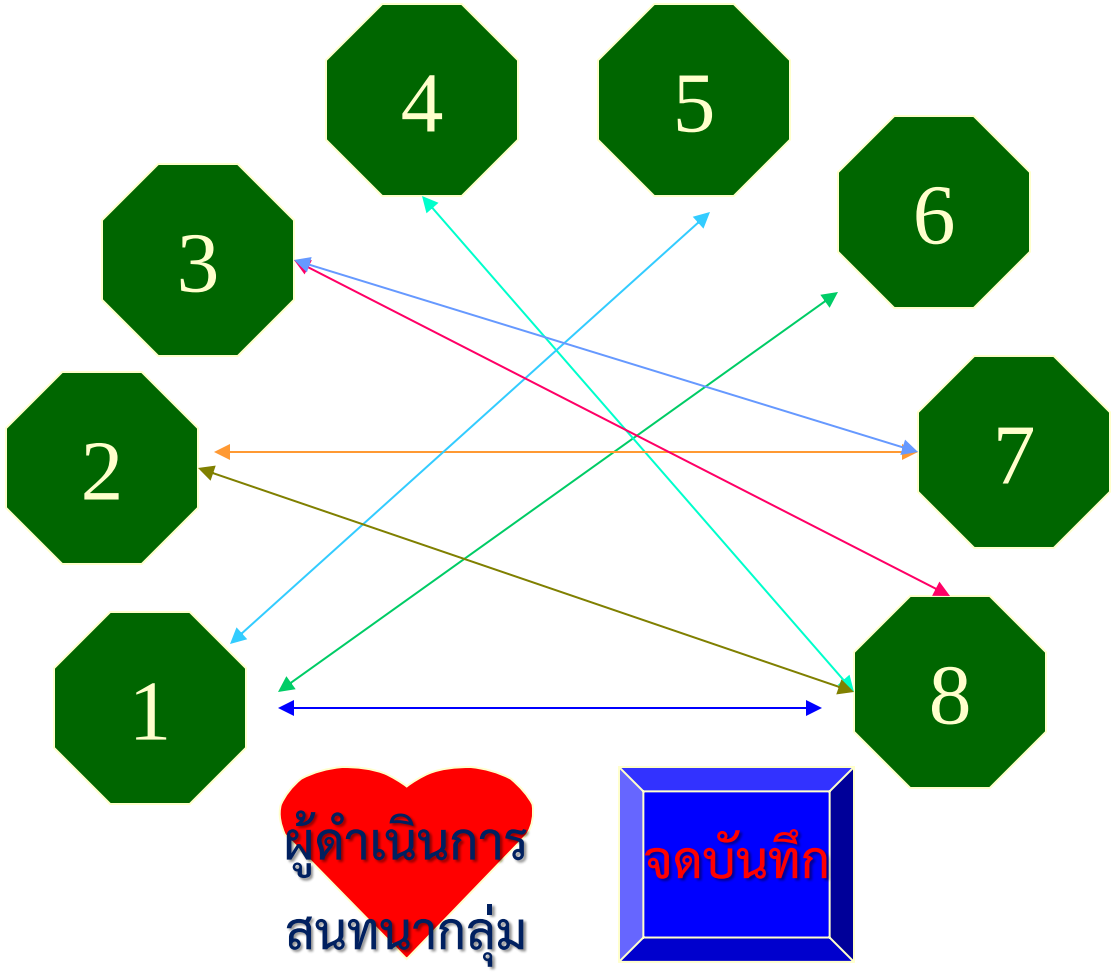

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มที่ดี

- มีความรู้ในเรื่องที่ทำการเก็บข้อมูล
- เข้าใจแนวคำถามและเจตนารมณ์ของคำถามอย่างดี
- มีบุคลิกที่อบอุ่น น่าคุยด้วย
- ใจเย็น ไม่วอกแวก
- เป็นผู้ฟังที่ดี จับประเด็นสิ่งที่ฟังได้เร็ว และแม่นยำ
- มีความสามารถในการควบคุมการสนทนา

ระยะเวลาไม่ควรเกิน 3 ชม.

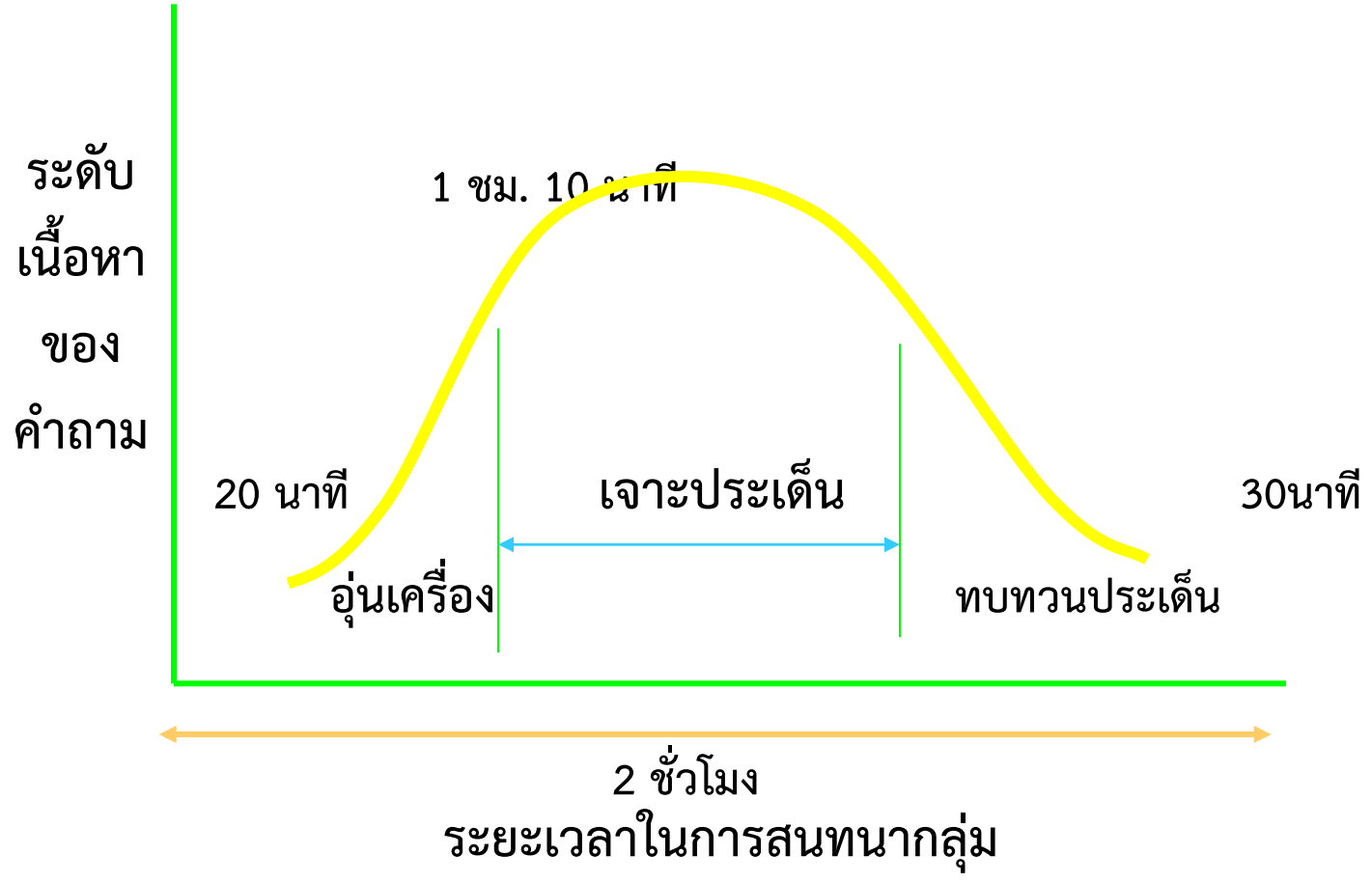

รายงานผลการสนทนากลุ่ม

เรื่อง.....

ผู้จัดสนทนากลุ่ม.....

เมื่อวันที่.....

ผู้จดบันทึก.....

ผู้เข้าร่วมสนทนา.....

.....

สรุปผลการสนทนา.....

.....

การสนทนากลุ่มย่อย
(Group Interview or Group Discussion)

การสนทนากลุ่มย่อย

- กลุ่มย่อยมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีตามธรรมชาติ และ กลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้น
- มีผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) อยู่ในกลุ่ม 2 - 3 คน เป็นกุญแจไขความกระจ่าง
- เหมาะสำหรับการรวบรวมข้อมูลที่ใช้คำถามแบบปลายเปิด
- มีแนวคำถามที่นักวิจัยจัดเตรียมไว้เป็นคู่มือในการเจาะประเด็น

บรรยากาศของกลุ่มสนทนา

นั่งเป็นวงกลมกับพื้น

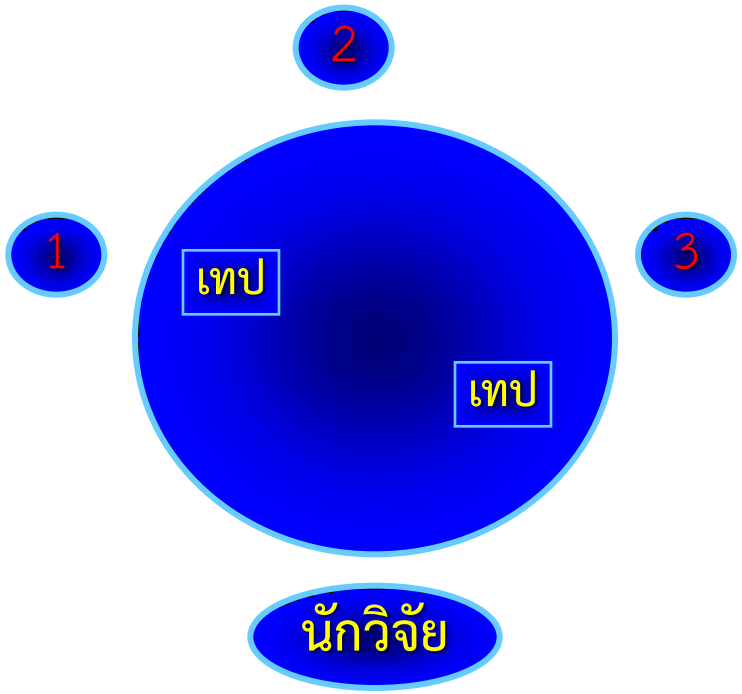

นั่งแบบมีโต๊ะตรงกลาง

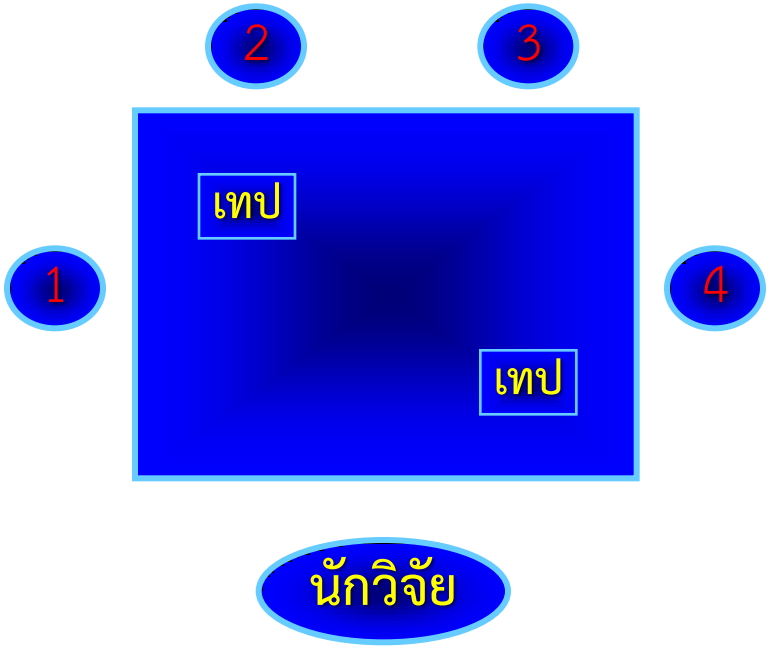

การเรียงลำดับคำถาม

บรรยากาศของกลุ่มสนทนา

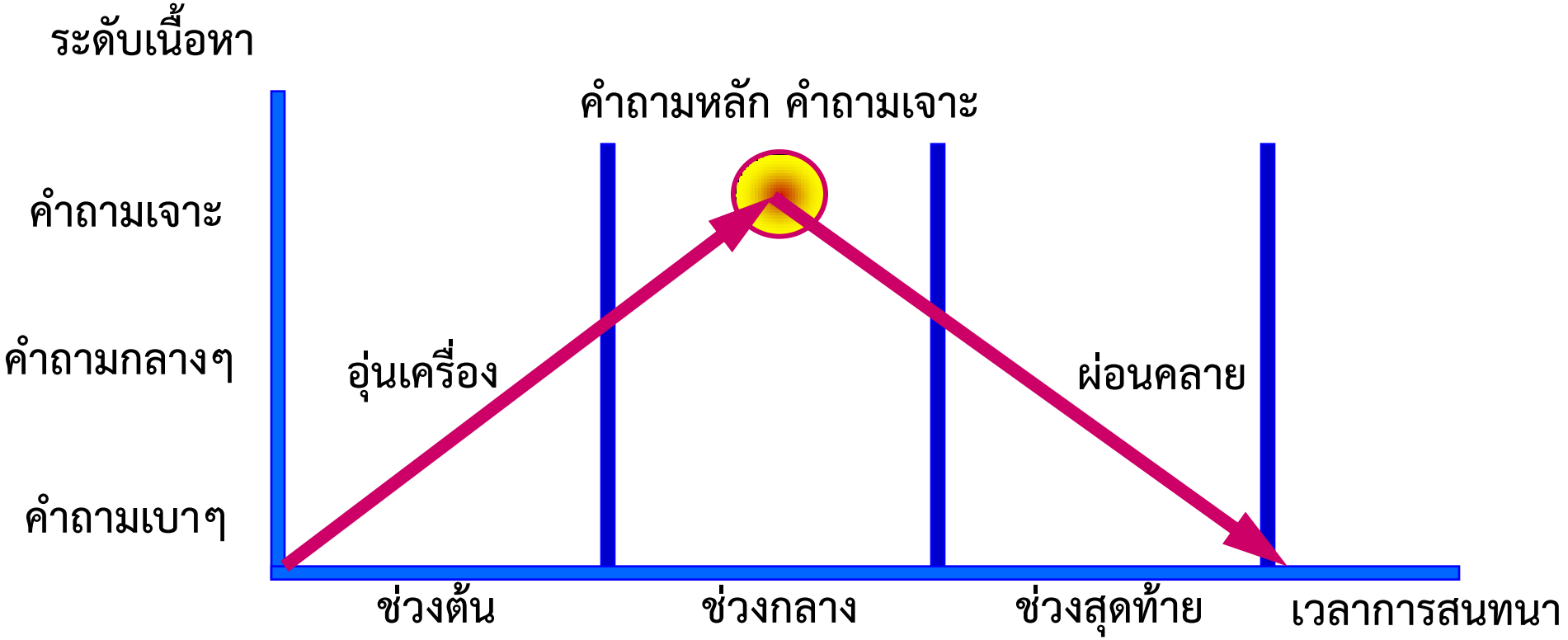

การตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นในการวิจัย

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ มีความถูกต้องตรงประเด็นในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) **ความถูกต้องตรงประเด็นภายใน** หมายถึง ถูกต้องตามความเป็นจริงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา นำเสนอภาพของสิ่งนั้นได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ผิดไปจากความเป็นจริงของสิ่งนั้น

(2) **ความถูกต้องตรงประเด็นภายนอก** หมายถึง ผลของการศึกษา (ข้อค้นพบ/ข้อสรุป/ข้อเสนอแนะ ฯลฯ) สามารถนำไปใช้อ้างอิงกับสภาพการณ์อื่น ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้

ความเชื่อถือและไว้วางใจได้

ในบริบทของการวิจัยเชิงคุณภาพ มี 4 ลักษณะ ดังนี้

(1) ความเชื่อถือได้ (Credibility)

(2) การพึ่งพากับเกณฑ์อื่น (Dependability)

(3) การถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability)

(4) การยืนยันผลการวิจัย (Confirmability)

การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) (Denzin, 1978)

คือ การตรวจสอบความแม่นตรงของข้อมูล 4 ด้าน ดังนี้

1. ตรวจสอบสามเส้าของแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) คือการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ในมิติต่างกัน ได้แก่ แหล่งเวลา (time) แหล่งสถานที่ (space) แหล่งบุคคลผู้ให้ข้อมูล (person) ถ้าข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันแสดงว่าข้อมูลถูกต้อง

2. ตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulation) คือการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างบุคคลกัน ซึ่งถ้าผู้วิจัย หรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบว่าข้อค้นพบที่ได้มามีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3. ตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่า ไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้ ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

4. ตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการคือการตรวจสอบหลากหลายวิธีที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น การใช้วิธีการสังเกตร่วมกับวิธีการสัมภาษณ์ เป็นต้น

วิธีที่ควรทำในการตรวจสอบสามเส้า

1. ต้องทำในระหว่างที่อยู่ในสนามทุกวันทุกเวลา เชื่ออะไรง่ายๆ ไม่ได้ ต้องละเอียด อยากรู้อยากเห็น อยากค้นหาจริงๆ อยากถ่ายทอดให้คนอื่นเข้าใจจริง

2. แยกเนื้อหาเป็นกลุ่มตามประเด็นคำถามวิจัย แล้วตรวจดูความเหมือนของเนื้อหา ทั้งรายประเด็นและในภาพรวม โดยวิเคราะห์ความมีนัยสำคัญให้เป็นไปในทิศทางปรากฏการณ์วิทยา โดยพิจารณาว่าเนื้อหาประเด็นเหมือนกันไหม คล้ายกันไหม จนกระทั่งข้อมูลนิ่ง

วิธีที่ควรทำในการตรวจสอบสามเส้า

3. เปรียบเทียบข้อมูล โดยการตรวจดูจากรูปภาพ วัตถุหลักฐาน ภาพถ่าย ฯลฯ ที่เป็นข้อมูลเนื้อหาทั้งหมด เพราะเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ตามที่เรารวบรวมได้ระหว่างอยู่สนาม โดยนำไปเปรียบเทียบกับเนื้อหาข้อมูลที่ได้จากเรื่องเล่า จากผู้รู้ (Key informants) เช่น จาก Focus group discussion, In-depth Interview หรือ เนื้อหาที่เห็นจากการสังเกต และต้องนำไปตรวจดูจากวรรณกรรมที่ผ่านมาด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

- คือกระบวนการทำให้ข้อมูล “พูด” และหรือ “เขียน” ปรากฏออกมา อย่างมีความหมาย และสมเหตุสมผลที่สุด
- เป็นกระบวนการจัดการข้อมูล เพื่อทำให้ข้อมูลมีความหมายขึ้นมา
- เป็นการตีความและหาคำอธิบายเชิงทฤษฎีขึ้นมาจากข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)
2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis)
3. วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant Comparison)
4. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)

คือการตีความสร้างข้อสรุป จากสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ที่มองเห็นจากหลายๆ เหตุการณ์แล้ว จึงลงมือสรุป โดยข้อมูลจะต้องมีตั้งแต่ 2 ชุดขึ้นไป เช่น

- -การปฏิบัติงาน
- -พฤติกรรมการสอน
- -การดำเนินชีวิต
- -ความเป็นอยู่ ฯลฯ

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis)

คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด แบ่งเป็นระดับจุลภาค และระดับมหภาค

2.1 การจำแนกข้อมูลในระดับจุลภาค

- การวิเคราะห์คำหลัก (Domain Analysis) คือการจัดกลุ่มคำชุดหนึ่งให้อยู่ภายใต้คำอีกชุดหนึ่ง

กลุ่มคำ	ความสัมพันธ์	คำหลัก
- มีความสามารถด้านการสอน - มีคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกที่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน - มีความเข้าใจด้านจิตวิทยาการเรียนการสอน - ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ - ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี	เป็นส่วนหนึ่งของ	คุณลักษณะของครูดี

- **การวิเคราะห์สารระบบ (Taxonomy Analysis)** มีความหมายคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์คำหลัก เพียงแต่มีความแตกต่างกันที่ว่าการวิเคราะห์จำแนกสารระบบจะมุ่งเน้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคำย่อยๆ ด้วยกันเองและคำหลักในภาพรวมทั้งหมด ลักษณะการจำแนกจัดกลุ่มคำ หรือกลุ่มข้อมูลจะมีความซับซ้อนและมีระดับความสัมพันธ์ระหว่างคำต่างๆ สูงกว่าการวิเคราะห์คำหลัก

กลุ่มคำ	คำหลัก	คำหลัก
คุณลักษณะของครูดี	- มีความสามารถด้านการสอน - มีคุณธรรมจริยธรรมและบุคลิกที่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน - มีความเข้าใจด้านจิตวิทยาการเรียนการสอน - ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ - ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี	- วางตัวเหมาะสมกับกาลเทศะ - มีสติและอารมณ์ที่มั่นคง - ไม่เห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น - มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ - ช่วยงานธุรการหรืองานอื่นที่นอกเหนือจากภาระงานสอน - ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

2.2 การจำแนกข้อมูลในระดับมหภาค

เป็นการจำแนกข้อมูลตามเหตุการณ์ หรือเรื่องราวที่ปรากฏ แบ่งเป็น 2 วิธี

- **การวิเคราะห์เหตุการณ์แบบอิงทฤษฎี** คือการแยกชนิดในเหตุการณ์นั้นๆ โดยอาศัยทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นกรอบในการจำแนก ซึ่งกรอบการจำแนกเหตุการณ์ที่นิยมใช้หรือมีลักษณะกลางๆ ที่มักนำมาใช้ร่วมกัน คือการวิเคราะห์เหตุการณ์ออกเป็น 6 ประเภท คือ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และทำไม นอกจากนี้ยังสามารถแยกชนิดออกเป็น 6 ชนิด ตามกรอบปรากฏการณ์ ของ Lofland, 1971 : 14-15

- **การวิเคราะห์เหตุการณ์แบบไม่อิงทฤษฎี** คือการจำแนกข้อมูลในเหตุการณ์หนึ่งๆ ตามความเหมาะสมกับข้อมูล ซึ่งอาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัย เช่น การแบ่งครูออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน กลุ่มที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนี้ และกลุ่มที่อาศัยอยู่ในต่างจังหวัด

3. การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant Comparison)

มักกระทำภายหลังจากการวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูลแล้ว

-จัดชุดเหตุการณ์ใส่ตาราง -เปรียบเทียบเหตุการณ์ –ประมวลข้อมูลเหตุการณ์แต่ละชุด

-ขยายวงของการเปรียบเทียบ

ชนิดของข้อมูล / ประเภท	(อะไร) พฤติกรรม	(อะไร / อย่างไร) กิจกรรม	(ทำไม) ความหมาย	(ใคร) การมีส่วนร่วม	(อย่างไร) ความสัมพันธ์	(ที่ไหน) สภาพแวดล้อม
1. พฤติกรรมนักเรียนระหว่างการทำงานกลุ่ม						
2. พฤติกรรมนักเรียนระหว่างการศึกษานอกสถานที่						
3. พฤติกรรมนักเรียนระหว่างการจัดการเรียนการสอนปกติ						
4. พฤติกรรมนักเรียนขณะเล่นกับเพื่อนในช่วงพักกลางวัน						

4. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ปัญหาของการวิจัย	ประเภทย่อยของแนวคิด	คำหรือข้อความ	วิธีการแจงนับ
ปัจจัยเชิงสาเหตุของคะแนนโอเน็ตต่ำ	ความไม่ตั้งใจในการทำแบบทดสอบ	- ไม่ได้ตั้งใจทำข้อสอบ พอสอบให้ผ่าน ๆ ไปเท่านั้น - ทำให้เสร็จ เสร็จแล้วก็นั่งรอให้หมดเวลา - มาสอบเพราะถูกครูบังคับ ไม่สนใจ	จำนวนครั้งของความถี่ที่คำ/ข้อความปรากฏในเอกสารที่นำมาวิเคราะห์/จำนวนผู้ตอบที่ตอบตามข้อความ
	พื้นฐานความรู้ของนักเรียน	- ไม่มีความรู้ ทำให้ทำไม่ได้ - บางเรื่องที่ถามไม่เคยเรียนมาก่อนเลยทำไม่ได้ - รู้ตัวว่าเรียนไม่ดีอยู่แล้ว สอบอะไรก็ทำไม่ค่อยได้	
	ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสอบ O-NET	- ไม่ค่อยใส่ใจกับคะแนนสอบ O-NETเท่าไร เพราะให้ความสำคัญกับการสอบในห้องมากกว่า - ไม่สนใจคะแนน O-NET เพราะไม่ได้เรียนต่อมหาวิทยาลัย ไม่สนใจคะแนนเพราะไม่ได้ใช้เนื่องจากสอบโควต้าได้แล้ว	

เอื้อมพร เหลินเจริญ, 2555

การวิเคราะห์ข้อมูลเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของการวิจัย

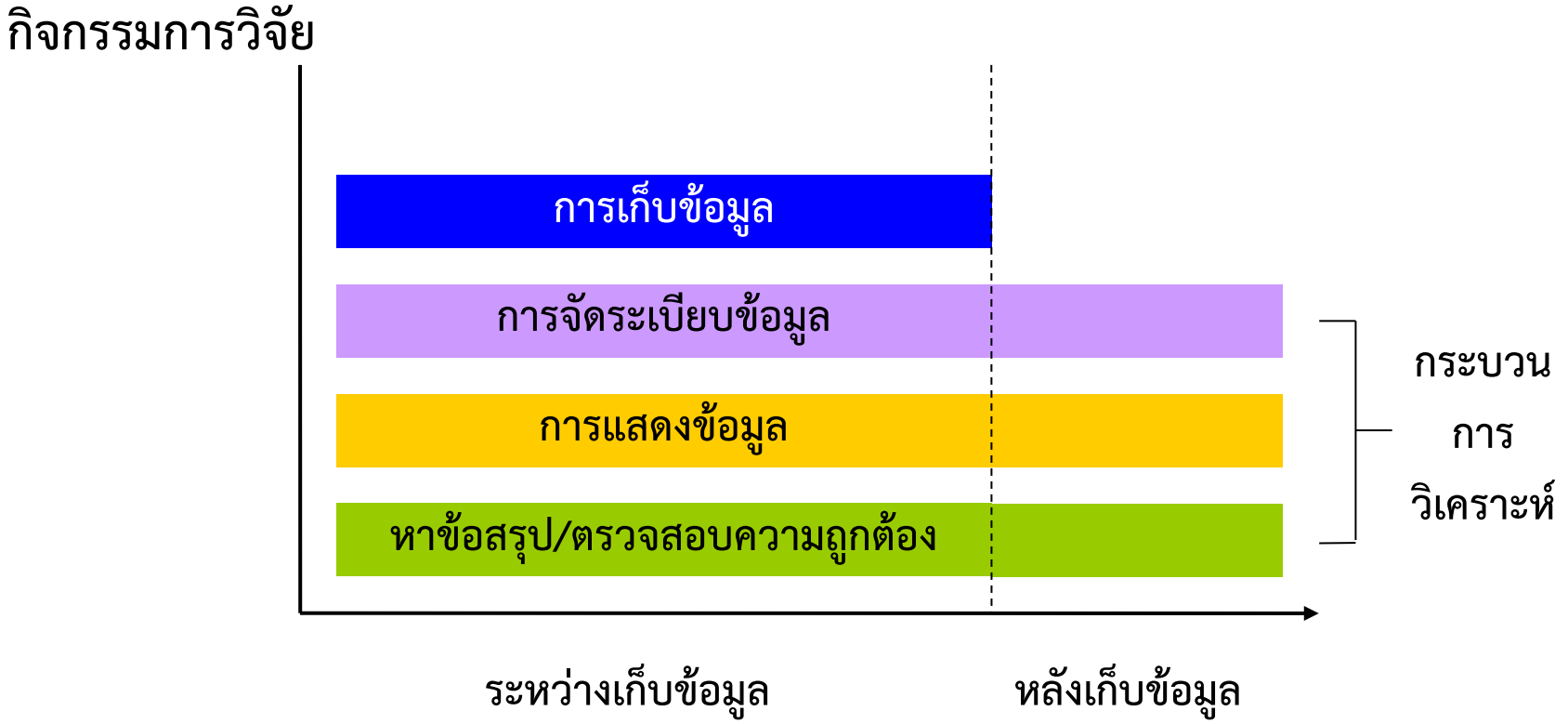

ที่มา: ปรับปรุงจาก Miles and Huberman, 1994: 10

สิ่งที่ต้องทำในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

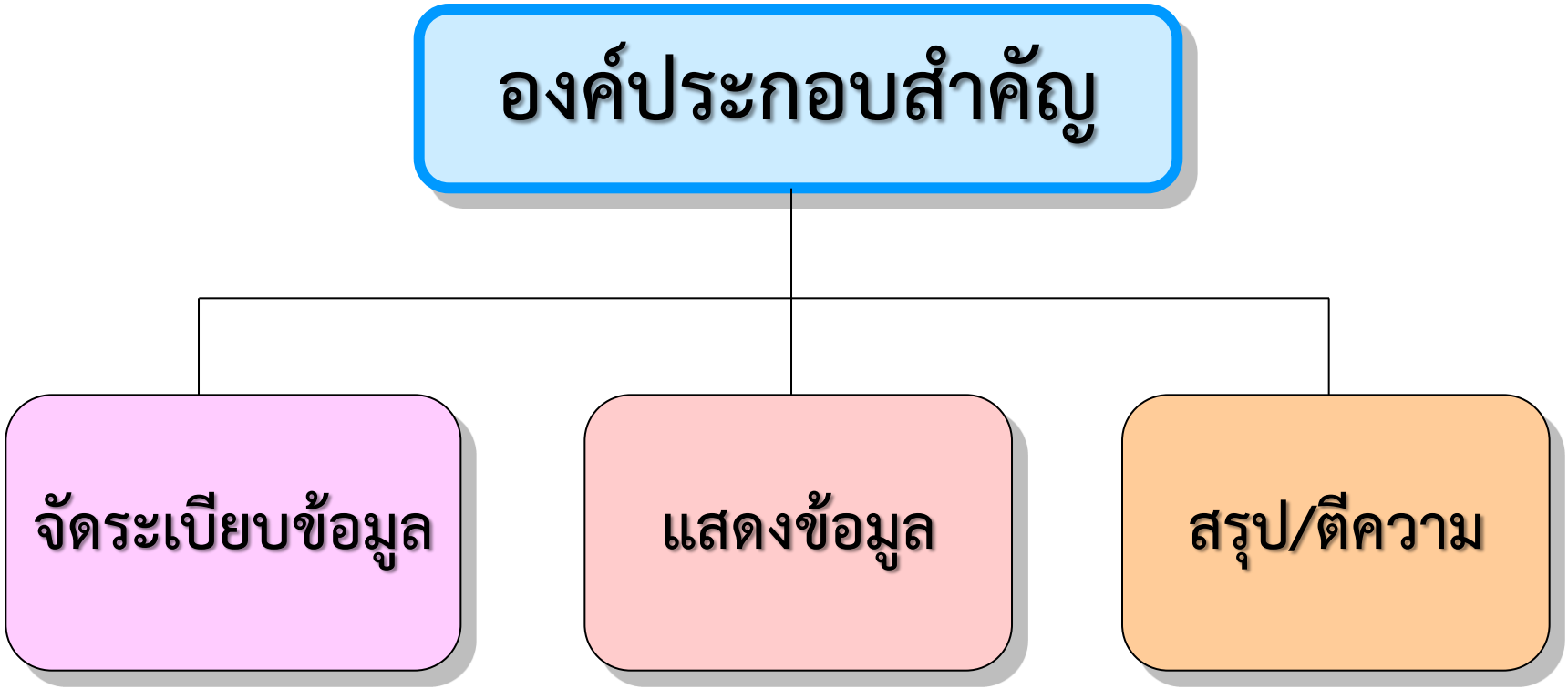

การจัดระเบียบข้อมูล

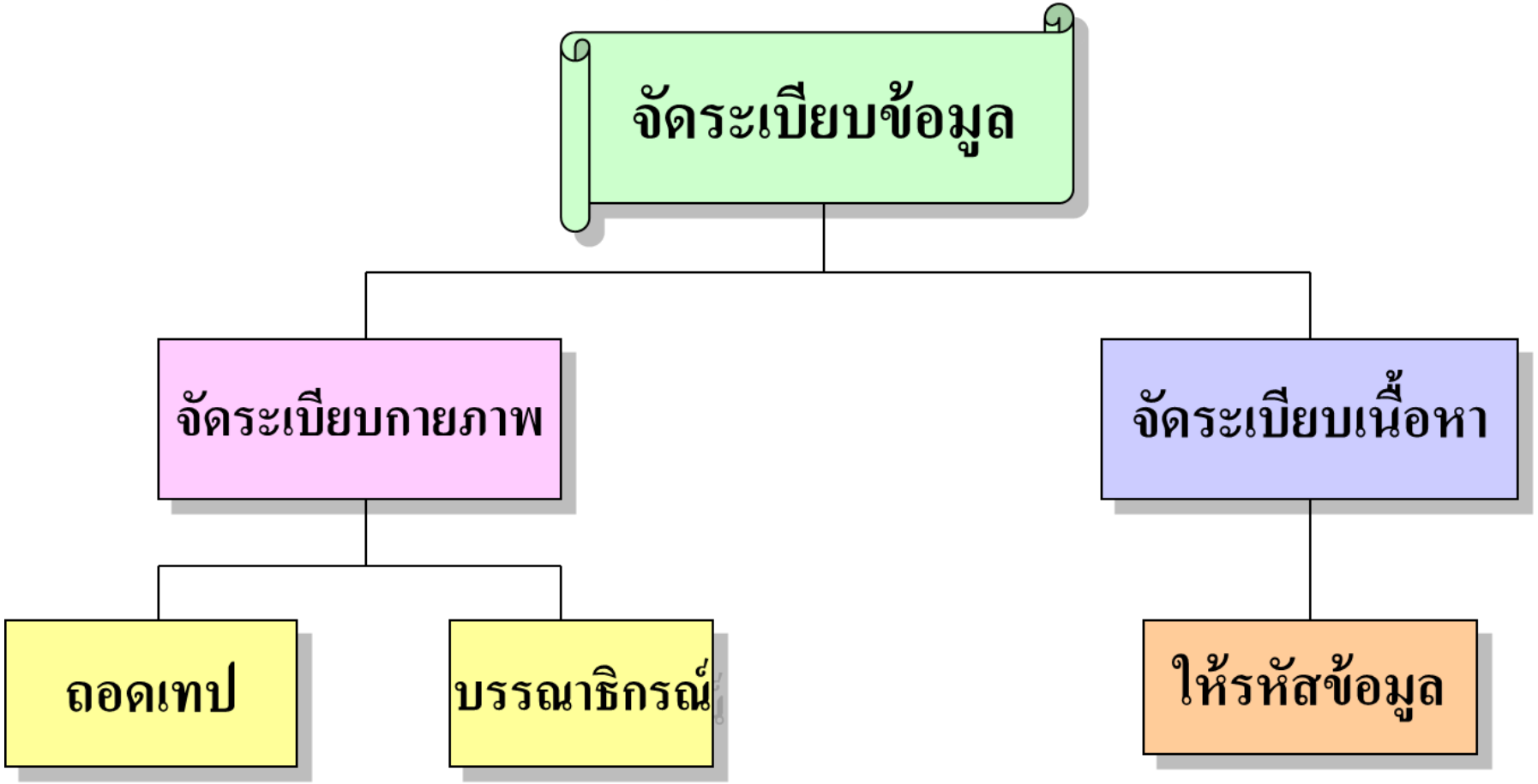

การให้รหัสข้อมูล

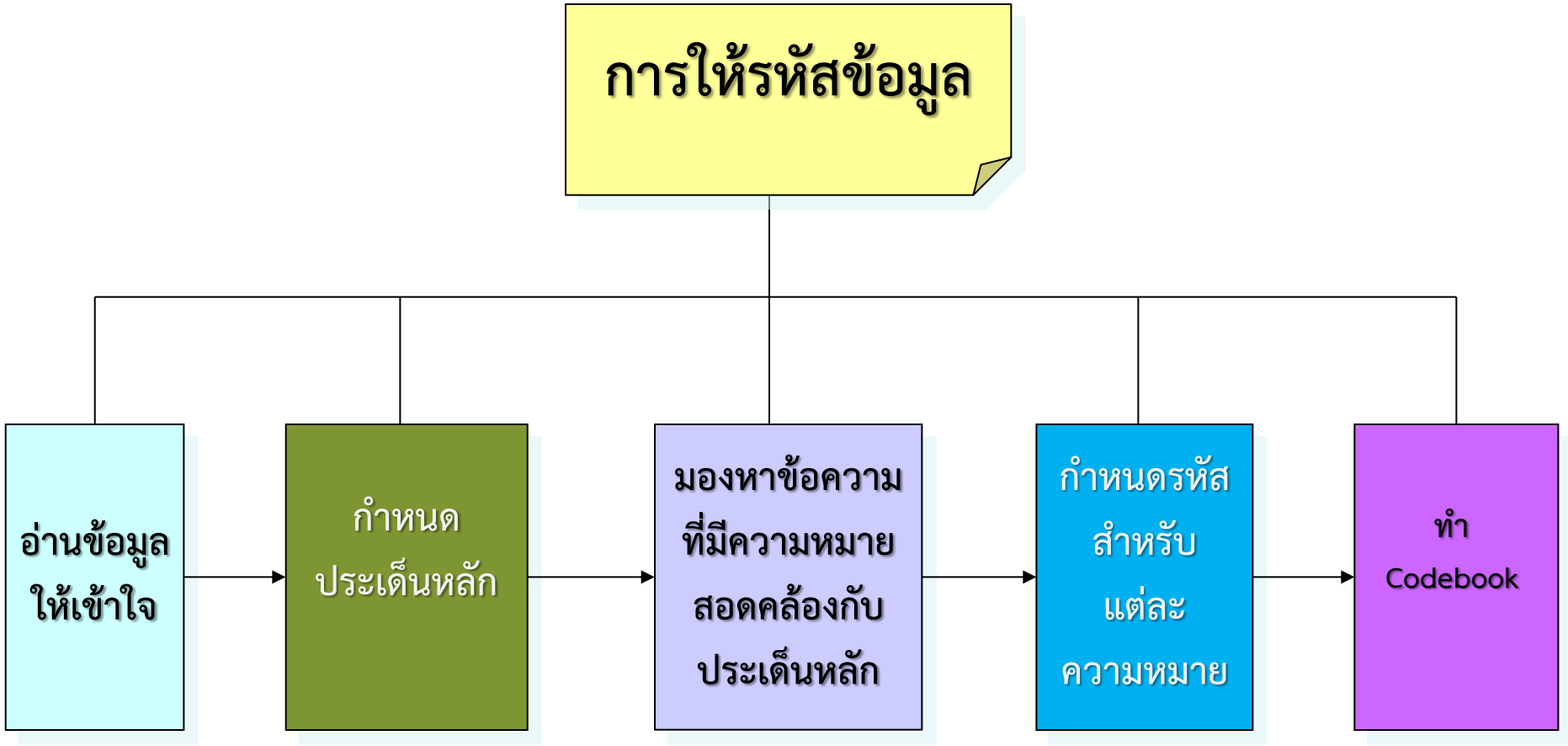

การแสดงข้อมูล

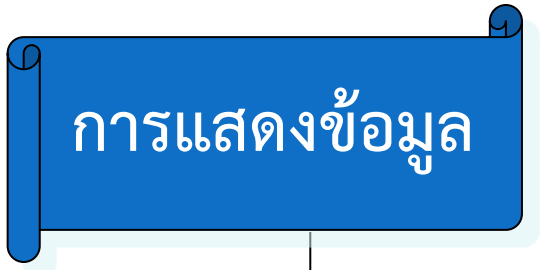

- จัดกลุ่มข้อมูลที่ให้รหัสแล้วตามประเด็นหลักและประเด็นย่อย
- ทำตารางเปรียบเทียบข้อมูล/ความหมายจากแต่ละกลุ่ม
- มองหา Concepts ที่จะตอบคำถามการวิจัย
- เชื่อมโยง Concepts ที่สัมพันธ์กันให้มีความหมาย
- บรรยายผลที่ได้อย่างละเอียด

ข้อสรุป

ข้อสรุปมี 2 ประเภท

1. **ข้อสรุปที่เป็นรูปธรรม** เช่น แบบแผน (Patterns), ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ (Relationship)

2. **ข้อสรุปที่เป็นนามธรรม** เช่น ในรูปของมโนทัศน์ (Concepts) คำอธิบาย แบบจำลองมโนทัศน์ (Conceptual Model) หรือทฤษฎี ที่จะสามารถนำไปใช้ได้กับประชากรกลุ่มอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน

การตีความ

ถามตัวเองว่า :

- สิ่งที่ได้พบและได้สรุปมาจากการศึกษานั้น **มีความหมายและสำคัญอย่างไร** ทั้งในแง่ทฤษฎี และในแง่ปฏิบัติ

- ข้อค้นพบจากการวิจัยนั้น **มีนัยอย่างไร**ในเชิงนโยบายหรือในแง่ของกิจกรรมที่น่าจะทำ

โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

มีหลายโปรแกรม เช่น

- Nvivo, ATLAS.ti, Ethnograph, TextSmart, winMAX, ANSWR, CD EZ-Text

- หรือถ้าข้อมูลไม่มากนักและไม่ซับซ้อนผู้วิจัยบางท่านใช้ Excel หรือ Word Processing ก็สามารถช่วยได้

ด้วยความขอบคุณค่ะ

“คนเราเกิดมา....เมื่อถึงเวลาก็ต้องจากไป”